

ОДИН ІЗ ЗАБУТИХ УКРАЇНСЬКИХ КІНОЗНАВЦІВ

У статті розглядається діяльність Шаміля Ахушкова – журналіста та кінокритика, діяча інгушського Відродження, його внесок в українське та російське кінознавство 1920–1930-х рр.

Ключові слова: журнал «Кіно», історія кіномистецтва, кінематограф.

Стаття посвячена діяльності Шаміля Ахушкова – журналіста і кінокритика, діяча інгушського Возрождения, его вклад в украинское и русское киноведение 1920–1930-х гг.

Ключевые слова: журнал «Кіно», история киноискусства, кинематограф.

The article examined the activities of Shamil Ahushkova – journalist and film critic, a leader of the Ingush Renaissance, its contribution to the Ukrainian and Russia film studies.

Key words: magazine «Kino», the history of cinema.

У рамках історико-бібліографічного дослідження «Матеріали з історії українського кіно», розпочатого Національною парламентською бібліотекою України у 2009 році, вийшли друком три видання¹. Робота над покажчиком змісту журналу «Кіно. 1925–1933» дала можливість ознайомитись із масивом цікавої фактографічної інформації та публікацій відомих діячів української культури: Г. Авенаріуса, І. Багряного, М. Бажана, Ю. Будяка, Д. Бузька, Миколи та Марка Вороних, С. Жигалки, С. Лазуріна, А. Любченка, Ф. Лопатинського, О. Мар'ямова, В. Охрименка, К. Полонника, В. Поліщука, К. Поліщука, Д. Тася, Б. Тенети, М. Ушакова, Д. Фальківського, Ю. Яновського та інших, а також російської – І. Бачеліса, О. Мандельштама тощо.

У зв'язку з цим С. Тримбач висловив надзвичайно влучну пропозицію щодо видання збірки найцікавіших прозових та поетичних творів (зокрема, наголошував на гумористичних), що друкувалися лише на сторінках журналу «Кіно». Поруч з іменами О. Довженка, М. Івасюка, Ф. Красицького дослідникам історії української культури, мабуть, відомі прізвища українських художників 20–30-х років: К. Болотов, В. Дев'ятнін, М. Глухов, Ю. Кривдін, Б. Крюков, Г. Пустовіт та інших, хоч про деякого з них не знайдете біограми в біографічному довіднику «Художники України». – Т. 1. – К., 2006»². На жаль, майже нічого не відомо про їхню участь у журна-

лі. Зокрема, Борис Крюков – учень Ю. Нарбути та М. Бойчука, був театральним художником, ілюстрував твори класичної та модерної літератури, чимало дитячої. У 1930-х роках він активно співпрацював із державними видавництвами України, був одним зі штатних художників журналу «Кіно», і чотирнадцять його робіт було надруковано у виданні.

У 1943 році, виїхавши з України, Б. Крюков пройшов складними шляхами Європи і опинився аж в Аргентині. Його творчість добре знають поза межами батьківщини. Б. Крюков брав участь у виставках українського образотворчого мистецтва в Аргентині, США та Канаді; співпрацював із видавництвами М. Денісюка та Ю. Середяка, малював карикатури для українського сатиричного журналу «Мітла», ілюстрував дитячі книжки та молодіжні журнали для видавництва «Атлантида» (Atlantida). Від 1950 року та до кінця життя (1967) він був єдиним ілюстратором серії «Незабутні класики» (Clasicos inolvidables) – престижного і поважного в Іспанії видавництва «Ель Атенео» (El Ateneo). Б. Крюков – батько дружини письменника Ігоря Качуровського – Лідії Крюкової-Качуровської. Однак в Україні це прізвище лише тепер входить до мистецького кола, завдяки публікаціям І. Качуровського, Л. Тарнашинської та ін.³. Проте у жодному із сучасних друкованих джерел немає відомостей про роботу Б. Крюкова в журналі «Кіно».

Це пояснюється тим, що інформаційний ресурс цього видання ще не вичерпаний. Під час укладання бібліографічного покажчика «Кіно. 1925–1933» поставало багато захоплюючих сюжетів, деякі з яких і досі збуджують спокій.

Так сталося і з персоною Шаміля Ахушкова. У короткій замітці «Де історія українського кіна?» у вигляді тез ним викладено завдання організації та змісту науково-дослідницької діяльності, реалізація деяких з цих завдань, а саме – створення «кіно-архівів, науково-досвідних кіноустанов» в Україні потребувала десятиліть⁴. «... Розвиток радянської, зокрема української кінематографії йде таким швидким темпом, що забувається вчорашній день нашого кіно-життя, “дитячі” його роки. Чи пам’ятають сучасники “Арсеналу” або “Звенигори” про перші кроки нашого кіно-виробництва, про “Поміщика”, «Хазяїна чорних скель» тощо? Чи знають вони всі ті шаблі розвитку, що воно пройшло? Але прийде час, коли буде писатися історія українського кіна. У нас нема кіно-архівів, науково-досвідних кіно-установ, де занотовувався б кожний крок в розвитку кіна. Є загроза, що за такого стану речей багато фактів з життя українського кіна забудуться, випадуть з поля зору майбутніх істориків. Або, в кращому випадкові, реставрування цих фактів буде дуже важкою справою. Тому треба зараз же, так би мовити, “на свіжу пам’ять”, почати збирання та систематизацію матеріалів до історії українського кіна. Матеріали ці треба видати окремою книжкою. Така книжка – збірник матеріалів до історії українського кіна – дуже полегшить й сприятиме роботі майбутніх істориків нашої кінематографії. По друге, цей збірник матеріалів, підсумовуючи шостирічне існування українського кіно-виробництва буде, безумовно, мати й самостійну цінність. За видання матеріалів до історії українського кіна мусить взятися, очевидно, само ВУФКУ. Ця книга повинна бути задумана, приблизно, в такому плані, як от праця Лейтеса й Яшека “10 років української літератури”. Але про план видання – поки що говорити не варт. А зараз треба, перш за все, уяснити необхідність такого збірника і почати збирати матеріали, щоб незабаром видати їх окремою книжкою», – писав Шаміль Ахушков.

Оскільки написання історії українського кіно тільки почалося, Ш. Ахушков пропонував починати цю діяльність зі створення довідково-бібліографічного ресурсу на кшталт класичної праці Лейтеса і Яшека⁵. На час публікації цього матеріалу Шамілеві Ахушкову виповнилося двадцять два роки. Тоді ще ніхто не передбачав,

що він стане відомим діячем інгушського відродження, майбутнім кінознавцем, письменником, сценаристом. Крім згаданої замітки у журналі «Кіно», було надруковано статті, що засвідчували фахові знання автора та його обізнаність не лише зі станом радянської української та російської, а й європейської кінематографії. Так, у дискусії про шляхи поліпшення української кінопродукції Ш. Ахушков відстоював створення постійних творчих колективів на чолі з режисером, якій був би органічно поєднаний з колективом своїми поглядами і принципами. У статті «За стиль фільмаря!» він наголошував, що це допоможе уникнути еkleктизму в роботі більшості тогочасних режисерів, «плинності» творчих груп (акторів, операторів, художників, сценаристів) та сприятиме появі власного обличчя – стилю. У замітці «Кіно – радіо у нас» молодий кінознавець вітав появу звукового кіно. Не обійшов увагою Ш. Ахушков і кінопродукцію тодішніх кінофабрик на сторінках журналу: в публікаціях «Екран Москви» та «Дела и люди» подано аналіз стрічок «Лялька з мільйонами» (реж. С. Комаров), «Овод» (реж. К. Марджанов), «Норд-Ост» (реж. Ч. Сабинський), «Дела и люди» (реж. й авт. сцен. О. Мачерет)⁶. Дві його статті у журналі «Кіно» присвячено німецькому та французькому кінематографу. Завдяки знанню французької мови Ш. Ахушков у публікації «Сьогодні французького кіно» запропонував читачам огляд матеріалів паризького журналу «Сінема», зокрема й відгуки на російські стрічки: «Путівка в життя», «Одна», «Земля чекає»⁷. Із «Хроніки» журналу «Кіно» стало відомо, що він – автор дитячого сценарію «Гавриш» та асистент стрічки «Суддя Рейтанеску» Одеської кінофабрики⁸. У рекламі в журналі науково-популярного фільму «Чудова китаянка (Соя)» Одеської кіностудії наводилось лише прізвище режисера – С. Комар⁹, хоч автором сценарію цього фільму був Ш. Ахушков. Вдалося розшукати відомості про друковане видання сценарію, де зазначено його прізвище¹⁰.

Так розпочався мій пошук відомостей про Шаміля Ахушкова.

Довідники та енциклопедії не містили жодної інформації про Ш. Ахушкова, і тоді я звернулась до мережі Інтернет. Завдяки бібліографічному посібнику «Республіка Ингушетія: события и даты. 2008 год», було віднайдено короткі біографічні відомості про Ш. Ахушкова: орієнтовні роки його життя – 1907–1943 (загинув на Воронезькому фронті, де був редактором фронтової газети); захоплюючі факти біографії; фах – перший інгуш-

ський кіносценарист та редактор, автор декількох кіносценаріїв, редактор театральних та кіновидань: «Броненосець “Потьомкін”», «Чарлі Чаплін», укладач альбому «Азербайджанская ССР на Всесоюзной сельскохозяйственной выставке 1939 г.», а також автор статей сільськогосподарської тематики¹¹.

Значно більше відомостей я отримала завдяки спогадам Ю. Полтавцева про відвідини ним і Ш. Ахушковым М. Булгакова у Москві на початку січня 1928 року. Виявляється, на той момент вони – студенти (Харківського художнього інституту) – вже були авторами трьох рукописних сценаріїв: «Гаврош», «Планетний трест», «Роковые яйца» та добре знали творчість Л. Курбаса і його постановки п'єс М. Куліша; захоплювались поезію П. Тичини й мали грандіозні плани щодо ознайомлення з театральним життям Москви і Ленінграда. У спогадах Ю. Полтавцева наведено цікаві біографічні дані Ш. Ахушкова: його батько-інгуш був військовим, який у 1904 році вдарив на майдані в Тбілісі російського генерала, що його образив. За це Заурбека Ахушкова було засуджено, але він утік із в'язниці. Емігрувавши до Франції, влаштувався працювати кореспондентом паризької газети, одружився з парижанкою, від шлюбу з якою у нього народився син Шаміль. Пологи сталися на пароплаві під час подорожі. Саме тому на питання про місце свого народження Шаміль відповідав: «Деся в океані», – і додавав: «Деся коло мису Доброї Надії». Після революції Заурбек Ахушков перебував на боці незалежної Гірської Республіки, входив до складу її делегації на Версальській мирній конференції (1920). Помер 1923 року в Україні¹².

Подальшим пошукам відомостей про Ш. Ахушкова сприяли контакти з Адамом Мальсаговим – дослідником його життя та творчості. Водночас, на прохання А. Мальсагова, йому було надіслано відомості про публікації у журналах «Кіно», «Червоний шлях» та «Східний світ». На жаль, відсутність часу та повноти комплектів газети «Чорноморська комуна» в київських бібліотеках не дали можливості розшукати статті Ш. Ахушкова в цьому одеському виданні.

Український період життя Ш. Ахушкова тривав понад десять років (1924–1935). Він мешкав у Харкові та Одесі. Цей час позначений не лише публікаціями на теми кіно та сценаріями, а й літературними студіями. Ми маємо змогу познайомитися з Ш. Ахушковым як письменником-початківцем: два його оповідання «Квітне алича» та «Жінка» з циклу «Інгушетія» побачили світ у журналі

«Червоний шлях»; оповідання «Жінка» присвячено П. Тичині¹³.

У примітках до публікацій у покажчику змісту журналу «Червоний шлях» (1923–1936) зазначено, що перекладач і мова оригіналу не вказані. Проте джерела доводять, що, крім рідної інгушської мови, Ш. Ахушков вільно володів російською, французькою та українською.

Під час перебування Ш. Ахушкова у Харкові та Одесі, крім літературної праці, написання сценаріїв, журналістської діяльності, він активно включився і в науково-культурне життя. Зокрема, став членом Українського товариства драматургів та композиторів (УТОДіК), входив до складу худради Харківського російського драматичного театру. У харківських наукових виданнях було віднайдено його статтю «Чи вмирає оперове мистецтво?», присвячену стану оперного мистецтва в Україні та необхідності спеціальної підготовки акторів для оперних театрів у Харкові, Одесі та Києві¹⁴.

У повідомленні наукового журналу «Східний світ» про результати науково-дослідної роботи Асоціації сходознавців у 1928/29 академічному році наведено теми «прилюдних» наукових доповідей, зокрема – Ш. Ахушкова «Інгушетія» та «Башти й світлиці Інгушетії» в історико-етнологічному відділі, що засвідчує його приналежність до діяльності Всеукраїнської наукової асоціації сходознавців¹⁵.

У 2011 році в Інтернеті з'явилися дві праці про Ш. Ахушкова, в яких автори М. Яндієва, А. Мальсагов, Б. Газіков подали результати дослідження його творчого та життєвого шляху, надрукували творчу спадщину та надали коментар до друкованих праць та архівних документів кінознавця¹⁶.

Московський період творчості Ш. Ахушкова можна назвати «зоряним», він увійшов до елітного кінознавчого товариства. Паралельно з роботою у Держкіновидаві він, наприкінці 30-х років, працював консультантом з питань кіно у драмсекції Спілки письменників СРСР; продовжував друкуватися в кінематографічній періодиці: журналі «Пролетарское кино»; співпрацював із кінотрестом «Востоккино» (Москва), головою якого був тоді Берд Котієв¹⁷, репресований у роки Великого терору.

Ш. Ахушков, людина обдарована та енергійна, завжди перебував у гущі культурного життя. За непідтвердженими відомостями він був добре знайомий із О. Довженком, П. Тичиною, Л. Курбасом. Це видається реальним, якщо згадати його візит до М. Булгакова, документально доведене

листування з М. Горьким та доволі тісне творче спілкування з С. Ейзенштейном.

Про московський період діяльності Ш. Ахушкова детальніше розповідають видання з історії радянського та світового кіно, в підготовці яких він брав участь. Цьому також сприяло його знайомство з Георгієм Авенаріусом та їхня спільна праця на Одеській кіностудії.

Більшість цих видань Ш. Ахушков створив у співавторстві з Перою Аташевою (Атташева) – першою дружиною С. Ейзенштейна. Всі вони стали класикою кінематографічної літератури, а з часом – букіністичними раритетами, інформацію про які частіше можна знайти на букіністичних сайтах, ніж в електронних каталогах бібліотек. Мені не пощастило переглянути всі ці видання *de visu*. Тому у списку до статті їх позначено астериском.

Над першим великим спільним проектом до десятиліття культової стрічки С. Ейзенштейна «Броненосець “Потьомкін”» – збірником рецензій, статей та спогадів учасників фільму – П. Аташева і Ш. Ахушков почали працювати на початку 30-х років. Його видання двічі відклали і доопрацьовували, остаточний варіант збірника побачив світ лише у 1969 році в серії «Шедєври радянського кіно»¹⁸. На жаль, рукопис, підготовлений П. Аташевою і Ш. Ахушковым, не зберігся.

Наступним масштабним виданням творчого тандему став фотоальбом про перші двадцять років радянського кіномистецтва (1919–1939). У 1928 році в Україні було видано фотоальбом «Українське кіно», з яким Ш. Ахушков, безперечно, був добре знайомий¹⁹. Але масштаби московського альбому вражають – на 270 сторінках крейдяного паперу розмістилися сотні кадрів із фільмів радянських кінофабрик, здебільшого Москви, Ленінграда, Тбілісі²⁰. Довідковий апарат видання містить перелік фільмів, представлених в альбомі, покажчик прізвищ сценаристів, кінорежисерів, операторів, акторів, композиторів, звукооператорів та художників фільмів. У вступному слові упорядники П. Аташева та Ш. Ахушков наголошували, що в альбомі представлено найбільш характерні течії та фільми радянської художньо-ігрової кінематографії за двадцять років, документальні картини – як виняток. Щодо систематизації, то було обрано хронологічний принцип. Упорядники пояснюють це тим, що історію радянського кінематографа ще не написано, ще немає наукової концепції розвитку радянського кіномистецтва, яка б висвітлювала чітку і точну картину його етапів, провідні тенденції, течії,

напрями і школи. Українське кіно в альбомі представлено кадрами зі стрічок: «Аероград», «Арсенал», «Багата наречена», «Два дні», «Звенигора», «Земля», «Злива», «Іван», «Коліївщина», «Нічний візник», «Сорочинський ярмарок». Поруч з кадрами з фільмів О. Довженка «Арсенал» та «Земля» подано такі коментарі: «...Цей твір [«Арсенал»], насичений великим темпераментом, глибоко національний по своєму образному строю, ставить О. Довженка в перші ряди майстрів радянського кіномистецтва» [20, с. 93], «... Вихід “Землі” О. Довженка – вершина мистецтва німого кіно, життєстверджуючий, поетичний філософського змісту фільм» [20, с. 112]. Видання мало й англomовну версію. Цікаво, що в англomовному варіанті додався ще один автор – кінорежисер і сценарист Едуард Пенцлін.

Глибокі знання з історії світової культури, ерудиція, знання європейських мов сприяли участі Шаміля Ахушкова у підготуванні видань серії «Матеріали з історії світового кіномистецтва» за редакцією С. Ейзенштейна та С. Юткевича. Всього було видано два томи, присвячені творчості відомих представників американської кінематографії: Д. Гріффіта і Ч. Чапліна. Перша частина кожного тому містила статті провідних російських та зарубіжних кінознавців, зокрема М. Блеймана, С. Ейзенштейна, С. Юткевича; друга – переклад праць Д.-У. Гріффіта та Ч.-С. Чапліна. Важливі компоненти видання – ґрунтовна фільмографія та ілюстративні матеріали²¹.

У коментарях до спогадів С. Ейзенштейна²² про зустріч із американським льотчиком та письменником Дж. Коллінзом знаходимо згадку про те, що запис до книги В. Лауренса, зробили П. Аташева і Ш. Ахушков. Її єдиний примірник зберігається у Московському музеї книги²³. Що стосується радянського кінематографа, то, крім статей у кінематографічній періодиці, Ш. Ахушков написав книгу про історію створення фільму «Зустрічний» – радянської ідеологічної стрічки²⁴ та упорядкував збірник сценаріїв відомого грузинського діяча кіно М. Чіаурелі²⁵. Такими публікаціями він, мабуть, мусив «платити данину за доволі вільне творче життя». На нашу думку, єдиним позитивом стрічки «Зустрічний» була музика Д. Шостаковича.

Безумовно, постать Ш. Ахушкова заслуговує на повагу і має бути внесена до історії українського кінематографа. Більше матеріалів про його життя і творчі контакти в Україні дали б дослідження в архівах Києва, Харкова, Одеси. Сподіваємося, ця скромна бібліографічна нотатка стане у пригоді майбутнім дослідникам.

¹ «Кіно» (1925–1933) : сист. покажчик змісту журн. / М-во культури України, Держ. закл. «Нац. парлам. б-ка України» ; [авт.-упоряд. : Н. Казакова, Р. Росляк ; авт. вступ. ст. : Л. Брюховецька, С. Тримбач ; наук. ред. : В. Кононенко, С. Тримбач]. – К. : ДЗ «Нац. парлам. б-ка України», 2011. – 255 с. ; «Радянське кіно» (1935–1938) : сист. покажч. змісту журн. / М-во культури України, Держ. закл. «Нац. парлам. б-ка України» ; [авт.-уклад. М. А. Лук'яненко ; наук. ред. В. О. Кононенко]. – К. : Нац. парлам. б-ка України, 2012. – 143 с. ; Матеріали до історії українського кіно (1991–2011) Вип. 1 : Публікації в наукових збірниках та матеріалах конференцій : бібліогр. покажч. / М-во культури України, Нац. парлам. б-ка України ; [авт.-упоряд. : Н. Тертичка, Н. Казакова ; наук. ред. В. Кононенко]. – К., 2013. – 214 с.

² Художники України : енцикл. довід. / Акад. мистец. України, Ін-т пробл. сучас. мистец. ; [авт.-упоряд. М. Лабінський ; редкол. : В. Д. Сидоренко (голова) та ін.]. – К. : Інтертехнологія, 2006. – Вип. 1. – 2006. – 640 с. : іл.

³ Качуровський І. Художник Борис Крюков очима письменника. Тарнашинська Л. і дисонансом – «сполохани коні»... з життєпису одного українського Дон-Кіхота / І. Качуровський // Літ. Україна. – 1995. – 17 серп. ; Качуровський І. Художник Борис Крюков – очима письменника / І. Качуровський // Київська старовина. – 1998. – № 1. – С. 160–173.

⁴ Ахушков Ш. Де історія українського кіна? / Ш. Ахушков // Кіно. – 1929. – № 13 (60), лип. – С. 2. – (Наші нотатки).

⁵ Лейтес О. Десять років української літератури (1917–1927) / О. Лейтес, М. Яшек ; [ред. С. Пилипенко ; Ін-т Тараса Шевченка]. – К., 1928. – Т. 1 : Біобібліографічний. – 672 с. ; Т. 2 : Організаційні та ідеологічні шляхи української радянської літератури. – 440 с.

⁶ Ахушков Ш. За стиль фільмаря! / Ш. Ахушков // 1929. – № 15 (61), серп. – С. 2. – (Наші нотатки), [Ахушков Ш.] Кіно – радіом у нас (від нашого спецкора) / О. Ш. // 1930. – № 19 [91, жовт.]. – С. 11 : 3 фотогр. – Підпис під фотогр.: «На наших фотах – образи, що їх передано було з Ленінграду до Москви радіом», [Ахушков Ш.] Екран Москви / А. Ш. // 1929. – № 3 (51), лют. – С. 12 : фотогр., Ахушков Ш. «Дела и люди» / Ш. Ахушков // 1932. – № 17/18 [125/126]. – 3-я с. обкл.

⁷ [Ахушков Ш.] Контрасти великого міста / А. Ш. // 1930. – № 17 (89), [верес.]. – С. 13 : фотогр. – Підпис під фотогр.: «Оператор Сталіанідус під час роботи». – Від упоряд.: помилково зазначено прізвище Сталіанідус замість Стіліанудіс. Ахушков Ш. Сьогодні французького кіно / Ш. Ахушков // 1933. – № 5 [135]. – С. 16.

⁸ Хроніка. Нові сценарії // 1926. – № 12, груд. – С. 22 ; Суддя Рейтанеску [Образотвор. матеріал] : [колаж із фрагм. кадрів фільму] : худож. фільм : реж. Ф. Лопатинський : асист. Ш. Ахушков : оператор Я. Краєвський : худож. М. Симашкевич : сцен. М. Панкова : у голов. ролях арт.: З. Валецька, Б. Карлаш-Вербицький // 1929. – № 16 (62), серп. – С. 3.

⁹ Кіно. – 1931. – № 4 [100], лют. – 4-а с. обкл. ; 1931. – № 5 [101], берез. – 4-а с. обкл.

¹⁰ Ахушков Ш. «Чудова китаянка (Соя)» : сценарій Ш. Ахушкова. – Х. : [б. в.], 1931. – 4 с.

¹¹ Республика Ингушетия: события и даты. 2008 год / Нац. б-ка Республики Ингушетия, Нац.-краевед. отдел. – ст. Орджоникидзевская, 2007. – С. 76

¹² Полтавцев Ю. П. На Большой Пироговской // Воспоминания о Михаиле Булгакове : сборник / сост.: Е. С. Булгакова и С. А. Ляндерс. – М., 1988. – С. 321–330.

¹³ Ахушков Ш. Квітне алича : із циклю «Інгушетія» / Шаміль Ахушков // Червоний шлях. – 1927. – № 11(56). – С. 82–86. – Перекладач і мова оригіналу не вказані ; Ахушков Ш. Жінка : з інгушських оповідань : П. Тичині / Шаміль Ахушков // Там само. – 1928. – № 3(60). – С. 53–54. – Те саме.

¹⁴ Радянське мистецтво. – Х., 1930. – № 7 (37). – С. 6

¹⁵ Хроніка // Східний світ. – 1928. – № 3/4 (5/6) ; 1929. – № 1/2 (7/8).

¹⁶ Яндиева М. Ингушская Атлантида: Шамиль Ахушков / Марьям Яндиева. – Назрань ; Москва : Ингуш. «Мемориал», 2009. – 92 с. ; Ахушков Ш. Неизвестное наследие : [сборник] / Шамиль Заурбекович Ахушков ; [сост. и коммент.: М. Яндиева, А. Мальсагов ; консультант Б. Д. Газиков]. – Назрань ; Москва : Ингуш. «Мемориал», 2009. – 99 с.

¹⁷ Котієв Берд Асланбекович – відомий діяч кіномистецтва колишнього Радянського Союзу кінця 20-х – першої половини 30-х років ХХ ст., член Правління «Востоккино», працював на цій посаді до 1935 р. Також брав участь у розвитку кіноіндустрії СРСР, зокрема звукових фільмів та організації їх прокату. Друкувався у журналі «Кино и жизнь».

¹⁸ Броненосец «Потемкин» : сборник / сост. : Н. И. Клейман, К. Б. Левина. – М. : Искусство, 1969. – 372 с. – (Шедевры советского кино).

¹⁹ Українське кіно : [фотоальбом] / [худож. оформ. худож. В. Кричевського]. – К. : Укртеакіновидав, [52] с. – у примірнику, з яким я працювала, відсутні перші 4 стор. та вихідні дані. Основною метою видання альбому була презентація кінопродукції українських кіно-фабрик: «Арсенал», «Звенигора», «Джимі Гіггінз», «Одинадцятий», «Тарас Шевченко», «Два дні», «Тарас Трясило», «Крізь сльози», «Проданий апетит», «Марійка», «Василина», «Алім», «Буря» «Микола Джеря» поза межами України (текст французькою та українською); а також популяризація нового виду мистецтва серед широких верств населення. «...В альбомі подано портрети найвизначніших діячів української кінематографії, крім того, є ціла низка найкращих кадрів з фільмів українського виробництва. Цей альбом має бути в кожному клубі, сільбуді, хаті-читальні, в кожній бібліотеці, в кожному культкомі, на підприємствах, в установах, школах...» // Кіно. – 1929. – № № 5 (53), берез. – 2-а с. обкл.

²⁰ Советское киноискусство (1919–1939) : [фотоальбом] / сост. и авт. вступ. сл.: П. Аташева и Ш. Ахушков ; под общ. ред. М. Ромма и Л. Трауберга ; авт. текста : И. Вайсфельд и Л. Войтоловская ; переплет, титул и макет оформ. худож. Г. С. Бершадского. – М. : Госкиноиздат, 1940. – 268, [2] с. : ил. – Тираж 70000 / Soviet Films, 1938–1939 / comp.: P. Atasheva, Sh. Ahushkov, E. Penstlin ; Transl. by J. Van Zant, Foreword by S. Eisenstein ; ed. by M. Borodin, L. Chernyavsky, S. Yurovsky. – М. : State Publishing House for cinema literature, 1939. – 128 p.

²⁰ Там само. – С. 93.

²⁰ Там само. – С. 112.

²¹ Материалы по истории мирового киноискусства / под ред. С. М. Эйзенштейна, С. И. Юткевича. – М. : Госкиноиздат, 1944. – Т. I : Д-У. Гриффит : американская кинематография / сост. : П. Аташева, Ш. Ахушков ; послесл. Г. Авенариуса и С. Юткевича. – М. : Госкиноиздат, 1944. – 189 с. : фото ; Т. II : Чарльз Спенсер Чаплин : американская кинематография / пер.: П. Аташева, М. Дробинская и др. ; сост. : П. Аташева, Ш. Ахушков. – М. : Госкиноиздат, 1945. – 206 с. : фото. – Тираж изданий – 2000.

²² Эйзенштейн С. М. Мы встречались // Эйзенштейн С. М. Мемуары : в 2 т. – М., 1997. – Т. 2 :

Истинные пути изобретения. Профили. – С. 39–358, 492.

²³ *Лауренс В. (По либретто Фрэнка Уида) : [кіносценарій] / В. Лауренс ; [вступ. ст. М. Блеймана «Счастье Джима Лейна», с. 3–28 ; пер. диалогов Т. Цейтлин]. – М. : Госкиноиздат, 1942. – 204 с. – (Библиотека кинодраматурга).

²⁴ *Ахушков Ш. Встречный : как создавался фильм / Ш. Ахушков. – М. : Кинофотоиздат, 1935. – 147 с. – (Лучшие советские фильмы).

²⁵ *Сценарии фильмов М. Чиаурели : Последний маскарад, Арсен, Великое зарево / [ред.-сост. Шамиль Ахушков]. – М. : Госкиноиздат, 1939. – 173 с.